

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПУРИЗМУ ЯК ЗАСОБУ НОРМАЛІЗАЦІЇ МОВИ

Досліджено поняття мовного пуризму як засобу нормалізації мови, проаналізовано значення термінів «мовний пуризм», «мовна норма», «узус», «літературна норма», «нормалізація» та розглянуто співвідношення між ними. Літературну норму досліджено в соціолінгвістичній парадигмі. Виділено два її аспекти: синхронний і діахронний, взаємодія між якими відбувається під час усвідомленої нормалізації. Установлено, що пуризм може відіграти роль регулятора розвитку літературної норми й сприяти таким чином забезпеченню історичної спадковості мови.

Ключові слова: мовний пуризм, мовна норма, узус, літературна норма, нормалізація, кодифікація.

Палькевич Е. С., Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара. *СОВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ ИЗУЧЕНИЯ ПУРИЗМА КАК СПОСОБА НОРМАЛИЗАЦИИ ЯЗЫКА*

Исследовано понятие языкового пуризма как средства нормализации языка, проанализированы определения терминов «языковой пуризм», «языковая норма», «узус», «литературная норма», «нормализация» и рассмотрено соотношение между ними. Литературную норму исследовано в социолингвистической парадигме. Выделены два ее аспекта: синхронный и диахронный, взаимодействие между которыми происходит во время осознанной нормализации. Установлено, что пуризм может играть роль регулятора развития литературной нормы и способствовать таким образом обеспечению исторической наследственности языка.

Ключевые слова: языковой пуризм, языковая норма, узус, литературная норма, нормализация, кодификация.

Pal'kevich O. S., Oles Honchar Dnipropetrovsk National University. *MODERN ASPECTS OF THE RESEARCH OF PURISM AS MEANS OF LANGUAGE NORMALIZATION*

Linguistic purism remains one of the most topical socio-linguistic phenomena and requires detailed research in socio-linguistic paradigm. Special need to study the above mentioned phenomenon becomes in the context of reviewing modern language norm in Indo-European languages as a result of active borrowing foreign words.

For a long time purism was considered as conservative phenomenon due to the denial of the scientific language normalization. To prove the possibility of deliberate influence on the setting of language norms, let us analyze the definitions of the terms «language norm», «literary norm», «normalization» and the relations between them.

Dictionaries use the term *norm* in connection with the concept of the language system and its performance in speech as well as considering it as a socio-historical category, which reflects the implementation of the language system in the society. But norm is presented as *idealized, compulsory and fixed* use of language units *in definite period of language development*.

Language norm (usage) is broad notion that includes all existing language implementations, i.e. literary, public and dialect standards. It is contrasted to the literary norm that is codified and is the highest form of conditional hierarchical system of norms.

Literary norm is a socio-historical category, which appears in the integrity of its static and dynamic characteristics. Thanks to synchronous aspect of standards its stability is ensured, and thanks to diachronic in case of deliberate language normalization its development is realized.

Therefore, the normalization is a regular feature of the development of the literary languages, and purism as its means, can be considered as a regulator of language evolution, contributing to a

historical heredity of language. Recognition of the progressive role of purism can be used for further research of this ambiguous phenomenon.

Key words: linguistic purism, language norm, usage, literary norm, normalization, codification.

Феномен мовного пуризму, пов'язаний із нормалізацією літературної мови, тривалий час сприймався вченими як елемент соціальної, екстралінгвістичної діяльності, не пов'язаної з внутрішніми факторами мовного розвитку. Саме тому лінгвісти його вивчали фрагментарно, більше того, дані дослідження мали прикладний характер. Крім того, пуризм переважно розглядали, зокрема в радянському мовознавстві, як негативне, консервативне явище, засноване на нерозумінні поступового розвитку мови. Таке трактування пуризму знайшло своє відображення в радянських тлумачних словниках: «непомірна суворість», «непомірність вимог ... до чистоти мови» або *консервативний захист* її від всього нового і запозиченого [27; 28] і навіть у французьких академічних словниках XVII–XIX ст.: «скрупульозна, навіть надмірна, турбота про чистоту мови» [21], «недолік людини, яка прагне до чистоти мови» [29].

Лише в межах соціолінгвістичного корелятивного аналізу дослідники почали вивчати пуризм крізь призму співвідношення зовнішніх (соціальних) і внутрішніх факторів розвитку мови, а отже, його стали розглядати як елемент лінгвістичного планування, який може позитивно впливати на рівень мовного розвитку. Але, на жаль, пуризм залишається мало вивченим феноменом і потребує вирішення багатьох питань. Наприклад: чому деякі культури надають більшого значення очищенню мови, ніж інші? І чому в деяких європейських країнах створюють академії (спеціальні органи державної влади з питань здійснення мовної політики), які дбають про чистоту мови (як у Франції, Італії), а в деяких вони не існують взагалі (у Великій Британії, Україні)? Чому пуризм зароджується в певні періоди розвитку мови? Чи існує можливість свідомого впливу на встановлення мовних норм чи процес мовного розвитку формується стихійно? І чи можливо, зрештою, узагалі розглядати пуризм як суто прогресивне або регресивне явище в мовній еволюції?

Швидка поява та розвиток нових світових реалій спонукають українську літературну мову до активних запозичень і кальок, особливо з англійської та російської мов. Відтак постає справедливе питання про перегляд мовної норми й навіть про «пурифікацію» української літературної мови від засилля іншомовних слів. Отже, *актуальність* даної статті полягає в необхідності теоретичного осмислення мовного пуризму як суспільно-лінгвістичного явища та більш точного визначення цього поняття.

Таким чином, *ціллю* нашого дослідження є детальне вивчення пуризму стосовно його ролі в розвитку літературної мови. Дослідимо, чи він є закономірною рисою цього розвитку, чи регресивним явищем у мовній еволюції.

Для цього необхідно передусім розглянути низку важливих теоретичних питань, пов'язаних з термінологією, зокрема стосовно поняття самого «пуризму», а також «мовної норми», яка, у свою чергу, є базовий елемент цього поняття. Отже, основними *завданнями* дослідження є: 1) проаналізувати визначення термінів «мовний пуризм», «мовна норма», «узус», «літературна норма», «нормалізація»; 2) розглянути співвідношення між ними; 3) дослідити літературну норму в соціолінгвістичній парадигмі, тобто як мовне й суспільно-історичне явище.

Передусім з'ясуємо суть самого терміна «мовний пуризм», його походження та зміст. Ось лише деякі дефініції пуризму, які допомагають виявити основні складники цього поняття. Словник-довідник термінів і понять лінгвістики дає таке визначення пуризму (від латин. *purus* – «чистий»): «Мовна політика, спрямова-

на на *очищення* літературної мови: 1) від іншомовних запозичень; 2) різного роду новоутворень; 3) елементів нелітературної мови: діалектизмів, просторічних елементів» [26].

Літературна енциклопедія в 11 т. (1929–1939) трактує пуризм як «напряму у будівництві літературної мови, що має на меті стабілізацію її лексики, «очищення» її від усіх елементів, засуджуваних літературним канонам, в першу чергу від слів іншомовного походження, і подальше збагачення мови словами, утвореними виключно засобами рідної мови» [14]. Відомий енциклопедичний словник французької мови «Ларусс» («Larousse») визначає пуризм як «ставлення, згідно з яким використання мови повинно підпорядковуватись ідеальній нормі, яка має на меті надавати перевагу так званому «чистому» використанню, яке виключає будь-яку еволюцію і, зокрема, будь-яке запозичення [6]. Ще один тлумачний французький словник, «Реверсо» («Reverso»), формулює пуризм як: 1) скрупульозну турботу про чистоту мови й опозицію стосовно будь-якої зміни; 2) чітке дотримання доктрини, ідеалу, правила [19].

Таким чином, пуризм, згідно з етимологією, – це *очищення*, і саме «прагнення до очищення (до чистоти, чистого використання) літературної мови» є основний елемент більшості трактувань терміна. Але важливо виявити, від чого саме пуризм пропонує очистити літературну мову. Від «усіх елементів, засуджуваних літературним канонам», від «природного проникнення в літературну мову *ненормованих* лексичних і граматичних елементів», від «будь-яких сторонніх елементів», від «іншомовних запозичень, різного роду новоутворень, від елементів *не літературної* мови», «<...> від «будь-якого забруднення (contamination)» [39, р. 12], від «того, що йде в супротив *усталеного мовного вживання*» [40], від «багатьох іншомовних елементів, що призводять до небажаних наслідків (включаючи ті, що походять з діалектів, соціолектів і стилів тієї ж самої мови)» [41, с. 125], а саме: іншомовних запозичень, неологізмів, архаїзмів, діалектизмів, просторічних елементів («нижчих слів») та внутрішніх мовних змін. Як бачимо, майже всі визначення опосередковано або навіть безпосередньо вказують на те, що пуризм відстоює мовну норму, канон, правила і відповідно впроваджує «наднорму (надмірну норму)» («la surnorme») [34, р. 65] чи «крайню форму норми» («la forme extrême de la norme») [33, р. 30]. Отже, необхідно визначити, що розуміється під нормою, які її ознаки й критерії, а особливо – розглянути поняття, пов'язані зі встановленням і фіксацією норми: «стандартизація», «нормалізація», «кодифікація».

Лінгвістичні словники містять такі визначення норми: *норма мовна* – сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови й сприймаються її носіями як зразок суспільного спілкування у певний період розвитку мови і суспільства [9]. *Мовна норма* – це той словесний варіант у сфері вимови, який закріплений практикою і рекомендований до вжитку як обов'язковий. Мовна норма виконує функцію своєрідного «мовного фільтра» і визначає, що правильно, а що неправильно, рекомендує одні мовні засоби й відкидає інші [23, с. 43]. *Норма [мовна]* – закріплені в практиці зразкового використання мовні варіанти (у галузі вимови, слововживання, граматичних та інших мовних засобів), які найкраще і найповніше серед співіснуючих виконують свою суспільну функцію [5, с. 156].

Для норми характерні прескриптивні (нормативні) правила даної системи, зафіксовані в граматиках. Норму протиставляють узусу [5].

Норму визначають як «сукупність найбільш стійких традиційних реалізацій мовної системи, відібраних і закріплених у процесі громадської комунікації. Норма є одночасно і власне лінгвістичною, і соціально-історичною категорією. Соціально-

льний аспект проявляється не лише у відборі і фіксації мовних явищ, але і в системі оцінок» [13, с. 337].

Отже, словники вживають термін *норма* у зв'язку з поняттям мовної системи та її реалізації в мовленні (через загальноприйняте вживання одиниць цієї системи), а також розглядають її як соціально-історичну категорію, що відображає реалізацію мовної системи в соціумі. Але норму подають як *ідеалізоване, обов'язкове, зафіксоване в певний період розвитку мови* вживання мовних одиниць.

Очевидно, що співвідношення понять «норма»–«система» («структура») у певний момент розвитку мови закономірно виникає під час спроб визначити мовну норму, оскільки в сучасній лінгвістиці поняття норми традиційно трактують саме в її відношенні до мовної системи, зокрема в дослідженнях Л. Єльмслева і Е. Косеріу.

У відповідь на дихотомію «мова–мовлення» («langue–parole») Ф. де Соссюра Л. Єльмслев у праці «Langue et parole» (1942) пропонує співвідношення «схема»–«норма»–«узус», доповнене індивідуальним актом мовлення. Схема передає поняття мови як чистої форми, яку необхідно розглядати в самій собі й для себе. І якщо навіть Л. Єльмслев не застосовує термін «система», зрозуміло, що йдеться саме про мову, яку зазвичай розуміють як систему знаків. Опозиція між уявним (установленням, «une institution») і матеріальним (реалізацією, «une exécution») виражається в протиставленні: схема – норма, узус, акт мовлення. Норму вчений визначає як «матеріальну форму, визначену в цій соціальній реальності» [37, pp. 29–44]. Він об'єднує норму і узус в одне поняття – узус, яке визначає як сукупність звичок, що традиційно існують у цьому соціальному колективі й реалізуються в акті. За Л. Єльмслевим, саме узус стає справжнім об'єктом теорії реалізації. Таким чином, схема й узус репрезентують дійсність, в той час, як норма є «лише абстракцією, яка витягнута з узусу штучно» [Ibid, pp. 29–44]. А тому мовознавець відкидає поняття норми й замінює соссюрівське протиставлення *мова–мовлення* на *схема–узус*.

На відміну від Л. Єльмслева, Е. Косеріу не розглядає мову як систему одиниць. Він стверджує улід за В. фон Гумбольдом, що мова – це діяльність (фр. *energeia*). Норму і систему Е. Косеріу трактує як два регулятори мовної поведінки людини. Норма, згідно з Е. Косеріу, частково відповідає тому, що Л. Єльмслев включає в поняття узус, і визначена як все, що традиційно (соціально) закріплено, що складає загальне, повсякденне використання в мовному співтоваристві. Тобто для нього не існує однієї норми, можливі різні норми: індивідуальні, соціальні, регіональні та ін.

Е. Косеріу зазначає: «У структурах, що становлять мову, важливо розрізнити те, що є нормальним, або загальним (норма), і те, що є функціональним і дається в протиставленні (система)» [12, с. 173]. Основну відмінність між системою і нормою в його концепції зазвичай інтерпретують як відмінність потенції (яка включає широкі функціональні можливості) і реалізації. Замінивши соссюрівський біном *мова–мовлення* на *система–мовлення* (фр. *systeme–parole*), Е. Косеріу визначає норму як зв'язок між системою і її реалізацією в мовленні.

Деякі вчені пропонують концепцію, згідно з якою норма має подвійну природу, яка передбачає її розгляд не тільки у власне мовному, а й у соціально-історичному аспекті (Г. Яворська, О. Єрофеева, лінгвісти Празького лінгвістичного гуртка). Перший є внутрішнім, «об'єктивним», більш широким аспектом норми, який включає всі існуючі реалізації мови, а другий – зовнішнім «аксіологічним», пов'язаним із усвідомленням і прийняттям (оцінкою) суспільством тих чи інших засобів мовного вираження як правильного, зразкового. Цей аспект передбачає, що

«реалізації, які визнані самим суспільством як правильні утворюють норму у вузькому значенні слова, норму як правильну мову» [22]. Учені Празького лінгвістичного гуртка називають таку норму кодифікацією.

Деякі лінгвісти застосовують дескриптивний і прескриптивний підходи до визначення норми (Ж. Леклер, Дж. Лодж, Г. Яворська, Г. Бардукова).

Дескриптивну норму (або мову, якою вона є, за визначенням Г. Бардукової [3]) розуміють як таку, що «відбиває реально вживані в мові лексеми, словоформи, мовні конструкції» [31, с. 299]. Таку норму мовознавці фіксують у наукових дослідженнях. А. Лодж, Ж. Леклер відносять відповідні явища до *нормальних* [39, р. 120; 38, pp. 38–47] і таких, що відповідають законам мовлення («les lois du langage») [39, р. 207], Е. Бедар і Ж. Море називають «об'єктивною нормою» [32], а Ж. Гармаді – просто нормою, яка гарантує нормальне функціонування всієї лінгвістичної системи як інструменту комунікації [39, р. 207]. Таке бачення Ж. Гармаді, на думку А. Лоджа, збігається з сосюрівською концепцією мови. Тобто йдеться про подання й опис (статистичний контроль) існуючих норм як різних видів вживання мови.

Прескриптивну норму (або відповідно мову, якою вона *має бути*, за Г. Бардуковою) визначають як «сукупність тенденцій відбору і правил використання мовних засобів» [31, с. 299]. Така норма формується в результаті усвідомлення суспільством або якоюсь частиною суспільства «нормативних реалізацій як обов'язкових і як правильних» [3, с. 88], а також у результаті діяльності, спрямованої на нав'язування, на думку Ж. Гармаді, певного «естетичного ідеалу» [34, р. 19]. Саме таку норму Ж. Гармаді кваліфікує як наднорму (надмірну норму), а А. Лодж та Ж. Леклер як *нормативну* норму [39, р. 121; 38, pp. 38–47] і таку, що відповідає правилам, які не допускають варіативності й вимагають мовної одностійності [39, р. 208].

На нашу думку, проблема подвійної природи норми може бути вирішена, якщо визначити об'єктивну, некодифіковану, дескриптивну норму, яка передбачає всі існуючі загальноприйняті реалізації мови, як узус, а реалізації мовної системи, визнані суспільством як обов'язкові й правильні, визначити як *норму*. Саме її трактували як норму аксіологічну, кодифіковану або прескриптивну. Отже, узус є більш широке поняття, яке включає норми різних форм існування мови (діалекти, розмовне мовлення і т. д.), а норма, диференціальною ознакою якої є кодифікованість, стосується передусім літературної мови, що характеризується стосовно соціуму більш високим ступенем загальнообов'язковості й проявляється у факті свідомої нормалізації. Саме літературну мову інакше називають унормованою або кодифікованою, саме «літературна норма знаходиться на вищому шаблі умовної ієрархічної системи норм» [24, с. 7].

Наше визначення норми є визначенням літературної норми, а не мовної норми взагалі, яка, у свою чергу, збігається з нашим визначенням узусу і включає, крім літературної норми, «загальнонародну, або норму національної мови» і «територіальну норму, або діалектну» [10, с. 19], що застосовують до некодифікованих сфер мови. Таким чином, відношення між парою *літературна норма – узус* характеризують, з одного боку, відношеннями включення: літературна норма – одна з форм узусу, з іншого боку – відношеннями ієрархії: це привілейований узус, єдиний законно вживаний та лінгвістично правильний.

Визначивши норму літературної мови як обов'язковий зафіксований у певний період розвитку мови узус (саме таке бачення норми й подано в більшості словників), схилиємось до думки, що найвдаліше визначає відношення, які існують між поняттями мовної системи, літературної норми, узусу й мовлення радянський лінгвіст П. Алексєєв, пропонуючи свою схему мовленнєвої діяльності.

Учений трактує систему як те, що і як «можна говорити», а норму – як «слід говорити», узус – як «прийнято говорити», «завичай говорять» і мовлення – як «говорять насправді». Узус перебуває між нормою і мовою і є узагальнення конкретних мовних актів. Система і норма належать до *langue*, узус і мовлення – до *parole*. Це співвідношення нагадує тлумачення В. Гаком «узусу», який він спочатку навіть називає «нормою мовлення». Норма і узус «з одного боку, розподіляють можливості системи по конкретних мовних актах залежно від ситуації, а з іншого – відбирають накопичені в мовних актах зміни, перш ніж вони попадуть в систему» [1, с. 47–48].

Отже, серед існуючих у сучасному мовознавстві визначень літературної норми виділимо дефініцію М. Пилинського, що найповніше відповідає нашому баченню цього лінгвосціологічного і конкретно-історичного поняття: «Норма літературної мови – це реальний, історично зумовлений і порівняно стабільний мовний факт, що відповідає системі і нормі мови і становить єдину можливість або найкращий для даного конкретного випадку варіант, відібраний суспільством на певному етапі його розвитку із співвідносних фактів загальнонародної (національної) мови в процесі спілкування» [17, с. 94].

Визначаючи літературну норму як історичну категорію, необхідно підкреслити нерозривність її статичних і динамічних характеристик. Як пише П. Алексєєв, «кожен рівень може розглядатися в статичному (жорстко синхронному) плані, а послідовність дії компонентів (рівнів) схеми – в динамічному: зверху вниз (у нежорсткому синхронному плані) – процес реалізації системи, від низу до верху (у діахронному плані) – розвиток норми і системи» [1, с. 47–48].

Таким чином, літературна норма є реалізація мови як системи, що обумовлює її статичний, синхронний аспект – виділення й вивчення ознак норми. «Синхронний аспект норми, забезпечує стабільність, а отже, наступність мовної комунікації, тобто культурні традиції» [4, с. 106]. Але водночас норма є «шляхом від реалізації мови-системи до самої цієї мови-системи», що розкриває її динамічний, діахронний аспект – розгляд становлення і зміни ознак норми, «без яких немає ні розвитку норми, ні розвитку самої стандартної мови» [Там само]. Даний процес постійного розвитку, удосконалення мови науковці Празького лінгвістичного гуртка назвали «гнучкою стабільністю» [15, с. 381], а українські лінгвісти (С. Єрмоленко, О. Тараненко, Л. Струганець та ін.) – динамікою мовної норми [8, с. 227; 25, с. 55–78; 24, с. 12]. Безпосередній зв'язок цих двох сторін (статичної й динамічної) проявляється саме в ході вивчення нормалізаційних процесів.

Отже, абстрактно літературна норма постає у вигляді ідеалу чи зразка (або зразкових реалізацій мовної системи), а конкретно – у явному вигляді вона постає перед носіями мови в кодифікації мовних явищ, яка є основний елемент мовної нормалізації й підкріплює зовні, як уважають деякі мовознавці (Б. Гавранек, Б. Серебренников, Ю. Степанов, Е. Хауген), стабільність норм.

У визначеннях різних учених поняття нормалізації, стандартизації й кодифікації іноді зміщено. Так, О. Ахманова вживає терміни «нормалізація» й «кодифікація» як синоніми [2, с. 271]. Л. Скворцов об'єднує поняття «нормалізація» та «стандартизація», уважаючи, що на практиці «нормалізація»... називається зазвичай «стандартизацією» (у широкому сенсі слова: встановлення ДЕСТу, впорядкування терміносистеми, офіційне перейменування і т. п.) [18, с. 34].

На думку Е. Хаугена, стандартизація (*standardization*) мови (так він називає нормалізацію) має чотири етапи: відбір діалекту-основи (*selection*), його кодифікацію (*codification*), подальшу розробку (*elaboration*) і прийняття (*acceptance*), два з яких – відбір і прийняття – є соціальні, а кодифікація та подальша розробка – лінгвістичні [36, pp. 922–935]. Кодифікацію дослідник розглядає як мінімальну

варіативність мовної форми («minimal variation in form»), яка зупиняє мовний розвиток. Ідеальний приклад мінімальної варіативності (чистої, ідеальної мовної форми), за Е. Хаугеном, – це коли існує лише одне слово для вираження кожного значення. Отже, науковець частково ототожнює поняття кодифікації й пурифікації, очищення мови.

За Б. Серебренниковим, нормалізаційні процеси являють собою єдність стихійного відбору і свідомої кодифікації, що входять до мовної норми. Саме це поєднання спонтанних і регульованих процесів веде зрештою до встановлення на певному етапі розвитку мови літературної норми [16, с. 573]. Подібного погляду дотримуються М. Гухман, Н. Семенюк, Г. Степанов.

Як бачимо, нормалізацію розуміють як історично тривалий відбір серед мовних варіантів єдиних, найбільш уживаних одиниць. Таким чином, услід за А. Конурбаєвою ми визначаємо *усвідомлену нормалізацію (стандартизацію)* як «систематизований процес приведення норм, що стихійно склалися, до єдиного підґрунтя» [11]. Даний процес передбачає усвідомлення становлення норми, її затвердження, опису та впорядкування мовознавцями. Кодифікація, на нашу думку, є результат цього нормалізаційного процесу, який полягає в офіційному визнанні, установленні літературної норми й фіксації її прескриптивного характеру (у нормативних словниках, граматиках, практичних курсах мови). Таке бачення кодифікації найпоширеніше в національному мовознавстві. Дж. Лодж до такого розуміння кодифікації, яку він називає «технічним аспектом» установлення норми, додає «соціальний аспект», який полягає у визначенні ролі доміантної групи, що є носієм норми, й інших соціальних груп, які нею не володіють» [39, р. 211]. У будь-якому випадку кодифікація має на меті *розкриття і фіксацію синхронної динаміки сучасної літературної норми*, тобто забезпечує стійкість літературної норми, прийнятої в певну епоху мовним колективом, з огляду на перспективний розвиток літературної мови, який залежить від ступеня соціальної зрілості суспільної свідомості.

Крім того, кодифікація або встановлення й фіксація літературної норми є головне завдання пуризму як мовної політики. Таким чином, пуризм як закономірна риса розвитку літературних мов, з одного боку, і як засіб *активної нормалізації літературної мови*, з іншого, може відігравати роль стабілізатора розвитку літературної норми.

Отже, у контексті вивчення поняття пуризму як політики очищення літературної мови від природного проникнення в неї мовних елементів, що не відповідають нормі, ми дійшли таких *висновків*: 1) у соціолінгвістичній парадигмі літературну норму (найвищу в ієрархічній системі норм) слід розглядати, з одного боку, як лінгвістичне поняття, яке існує в тісному зв'язку з мовною системою та узусом (мовною нормою), а з іншого – як соціально-історичне, пов'язане з уявленнями носіїв мови про правильне її використання в певний період мовного розвитку; 2) літературна норма – це реальний, історично обумовлений і порівняно стабільний мовний факт, що відповідає системі й нормі мови і становить єдину можливість або найкращий для даного конкретного випадку варіант, відібраний суспільством на певному етапі його розвитку із співвідносних фактів загальнонародної мови в процесі спілкування; 3) виділення двох аспектів норми: синхронного (статичного і діахронного (дінамичного)), які забезпечують, з одного боку, стабільність норми, а з іншого – становлення й зміни норми, без яких неможливий розвиток мови; 4) взаємодія статичної і динамічної сторін літературної норми відбувається під час усвідомленої нормалізації, тобто систематизованого процесу зведення стихійно сформованих норм до єдиного, ідеального канону, результатом чого є офіційне встановлення єдиної норми та її фіксація в нормативних докумен-

тах, словниках тощо, тобто кодифікація; 5) кодифікація може відігравати особливу суспільну роль – регулятора функціонування і розвитку літературної норми, а тому пуризм як засіб нормалізації не можна розглядати лише як реакційне й антиісторичне явище, а таке, що сприятиме забезпеченню історичної спадковості мови.

Оскільки роль пуризму в розвитку мови соціально детермінована, визначена сукупністю історичних, культурологічних та власне лінгвістичних чинників, перспективи подальших розвідок у даному напрямку стосуються детального дослідження мовного пуризму певної країни в певний період її розвитку, а також причин виникнення цього явища, його видів, зв'язку із суспільно-політичними переконаннями й ціннісно-естетичними орієнтирами пуристів.

Бібліографічні посилання

1. **Алексеев П. М.** Квантитативные аспекты речевой деятельности / П. М. Алексеев // Языковая норма и статистика. – М., 1977. – С. 47–48.
2. **Ахманова О. С.** Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Сов. энцикл., 1966. – 606 с.
3. **Бардукова Г.** Поняття «норма» у її співвідношенні з поняттями «система мови» та «мовна практика» [Електронний ресурс] / Г. Бардукова. – Режим доступу : <http://litmisto.org.ua/?p=9280>.
4. **Васильєва Л.** Співвідношення «система – норма – стандарт – узус» у штокавських мовах / Л. Васильєва // Пробл. слов'язознавства. – 2004. – Вип. 54. – С. 104–112.
5. **Ганич Д. І.** Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища шк., 1985. – С. 156.
6. **Енциклопедичний словник французької мови Ларусс (Larousse)** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/purisme/65150>.
7. **Ерофеева Е. В.** К вопросу о соотношении понятий норма и узус / Е. В. Ерофеева // Пробл. социо- и психолингвистики : сб. ст. ; отв. ред. Т. И. Ерофеева. – Пермь, 2003. – Вып. 2. – С. 3–8.
8. **Єрмоленко С. Я.** Кодифікація норми / С. Я. Єрмоленко // Укр. мова : енциклопедія. – К., 2007. – С. 227.
9. **Єрмоленко С. Я.** Українська мова : енцикл. від А до Я [Електронний ресурс] / С. Я. Єрмоленко. – Режим доступу : <http://izbornyk.org.ua/ukrmova/um55.htm>.
10. **Карікова Н. М.** Індивідуальна норма як різновид мовної норми / Н. М. Карікова // Дослідження з лексикології і граматики української мови : зб. наук. пр. [за ред. А. М. Поповського]. – Д., 2012. – С. 19–22.
11. **Конурбаєва А. М.** Нормализация и кодификация испанской орфографии в XVI–XVII вв. : автореф. дис. ... канд. филол. наук [Електронний ресурс] / А. М. Конурбаєва. – Режим доступу : <http://www.philol.msu.ru/~ref/avtoreferat2013/konurbaeva.pdf>.
12. **Косериу Э.** Синхрония, диахрония и история / Э. Косериу // Новое в лингвистике : сб. тр. – М., 1963. – Вып. 3. – С. 143–343.
13. **Лингвистический энциклопедический словарь** / отв. ред. В. Н. Ярцевой. – М. : Сов. энцикл., 1990. – 685 с.
14. **Літературна енциклопедія в 11 т. (1929–1939)** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_literature/.
15. **Матезиус В.** О необходимости стабильности литературного языка / В. Матезиус. – М., 1987. – 381 с.
16. **Общее языкознание: формы существования, функции, история языка** / под ред. Б. А. Серебренникова. – М. : Наука, 1970. – 597 с.
17. **Пилинський М. М.** Мовна норма і стиль / М. М. Пилинський. – К. : Наук. думка, 1976. – 288 с.
18. **Скворцов Л. И.** Теоретические основы культуры речи / Л. И. Скворцов. – М. : Наука, 1980. – С. 31–34.

19. **Словарь Реверсо** [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dictionnaire.reverso.net/francais-definition/purisme>.
20. **Словник Французкої Академії** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://fr.academic.ru/dic.nsf/daf_1935/24276/PURISME.
21. **Словник Французької Академії** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://fr.academic.ru/dic.nsf/daf_1835/22426/PURISME.
22. **Степанов Г. В.** О двух аспектах понятия языковой нормы / Г. В. Степанов // Методы сравнительно-сопоставительного изучения романских языков. – М., 1966. – С. 234–240.
23. **Струганець Л. В.** Культура мови. Словник термінів. – Т. : Навч. книга – Богдан, 2000. – 88 с.
24. **Струганець Л.** Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ ст. / Л. Струганець. – Т. : Астон, 2002. – 352 с.
25. **Тараненко О.** Дієслово в контексті сучасних тенденцій до перегляду нормативних засад української літературної мови / О. Тараненко // Мовознавство. – 2006. – № 2–3.
26. **Термины и понятия лингвистики : общее языкознание. Социолингвистика** : слов.-справ. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://lingvistics_dictionary.academic.ru/3222.
27. **Толково-фразеологический словарь** [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://enc-dic.com/michelson/Purizm-8737.html>.
28. **Толковый словарь** [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ogegova/194506>.
29. **Французський академічний словник (1798)** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://fr.academic.ru/dic.nsf/daf_1935/24276/PURISME.
30. **Хакимова Е. М.** Понятие «языковая норма» в системе фундаментальных лингвистических категорий [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.lib.csu.ru/vch/091/128.pdf>.
31. **Яворська Г. М.** Прескриптивна лінгвістика як влада / Г. М. Яворська. – К., 2000. – 288 с.
32. **Bédard E.** Réflexions sur la normalisation linguistique au Québec [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.cslf.gouv.qc.ca/bibliotheque-virtuelle/publication-html/?tx_iggecpplus_pi4%5bfile%5d=publications/pubf101/f101p4a.html#xvii.
33. **Gadet F.** La variation sociale en français [2e éd.] / F. Gadet. – P. : Ophrys, 2007. – P. 1–4.
34. **Garmadi J.** La sociolinguistique [1re éd.] / J. Garmadi. – P. : Presses universitaires de France, 1981. – 160 p.
35. **Gezundhajt H.** Glossaire en termes de linguistique [Электронный ресурс] / H. Gezundhajt. – Режим доступу : http://www.henrietteg.com/glossword/index.php?a=srch&id_srch=335f179fb741e3ec50508589e4d792f&il=fr&p=1&visualtheme=gw_brand
36. **Haugen L.** Dialect, Language, Nation / L. Haugen // American Anthropologist, New Series. – Aug., 1966. – Vol. 68. – № 4. – P. 922–935.
37. **Hjelmslev L.** «Langue et parole», Cahiers Ferdinand de Saussure [Электронный ресурс] / L. Hjelmslev. – Режим доступу : http://www.revue-texto.net/Saussure/Sur_Saussure/Hjelmslev_Langue.html.
38. **Leclerc J.** Qu'est-ce que la langue? / J. Leclerc Laval. – Montréal : Mondial Éditeurs, 1979. – P. 38–47.
39. **Lodge R. Anthony.** Le français. Histoire d'un dialecte devenu langue / R. Anthony Lodge. – Paris : Fayard, 1997. – 382 p.
40. **Portail lexical du CNRTL** (Centre national des ressources textuelles et lexicales) [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cnrtl.fr/lexicographie/purisme>.
41. **Thomas G.** Linguistic Purism / G. Thomas // Пуристические тенденции в лексике коми, удмуртского и марийского языков; под ред. Е. А. Цыпанова. – 2006. – Вып. 2.

Надійшла до редколегії 01.03.14